

تیه‌رییه ئه‌دیه‌یه کسان ... ئه‌رده‌یهان عه‌بدوئه‌یه

هه‌میشه ئه‌دیه‌یه خاوه‌یه قوتابخانه‌یه و ره‌چکه‌یه تایه‌یه ته‌یه خه‌یه بووه‌یه، سه‌ره‌یه ته‌یه فیه‌یه سووفه‌یه کان و پاشان نووسه‌یه ران، هه‌یه ویه انداوه‌یه شه‌یه فیه و ته‌یه وانینه‌یه تایه‌یه ته‌یه ئه‌دیه‌یه دابه‌یه. به‌دیه‌یه یه‌یه هه‌یه ره‌یه چیه له‌یه سیاست و فکرها، که‌یه مه‌یه که‌یه ره‌یه چکه‌یه و قوتابخانه‌یه جیاوازه‌یه هه‌یه، له‌یه ئه‌دیه‌یه بشدا که‌یه مه‌یه که‌یه قوتابخانه‌یه جیاوازه‌یه هه‌یه، که‌یه هه‌یه ره‌یه که‌یه یان خاوه‌یه نه‌یه دونیا بینه‌یه خه‌یه یان. له‌یه مه‌یه بشدا فیه‌یه سووف و بیرمه‌یه ندانه‌یه جیهان، ره‌یه سه‌یه که‌یه یان هه‌یه بووه‌یه له‌یه دا‌یه شته‌یه و دانانه‌یه بده‌یه ماکانه‌یه ئه‌یه قوتابخانه‌یه و تیه‌رییه ئه‌دیه‌یه بیهانه‌یه.

له‌یه ماوه‌یه په‌یه شوودا که‌یه یه‌یه « بده‌یه ماکانه‌یه تیه‌ری ئه‌دیه‌یه یه‌یه »م خو‌یه ندانه‌یه و، که‌یه له‌یه نووسینه‌یه هانه‌یه به‌یه ته‌یه نه‌یه و وه‌یه ره‌یه که‌یه انه‌یه عه‌یه بدولخالق یه‌یه عقووبیه‌یه. دیاره‌یه نووسه‌یه که‌یه ته‌یه که‌یه له‌یه ئه‌دیه‌یه و ته‌یه که‌یه دیمیه‌یه ناسراوه‌یه که‌یه هه‌یه نه‌یه و مامه‌یه ستای زانه‌یه یه‌یه. واته‌یه نووسه‌یه که‌یه سه‌یه که‌یه په‌یه ره‌یه له‌یه به‌یه که‌یه که‌یه خه‌یه یدا، هه‌یه ره‌یه نه‌یه نووسه‌یه ره‌یه له‌یه لای ته‌یه مه‌یه که‌یه کورد نه‌یه ناسراوه‌یه، له‌یه که‌یه ته‌یه که‌یه که‌یه ته‌یه جگاره‌یه به‌یه نه‌یه و زه‌یه به‌یه جوانه‌یه و سادیه‌یه یه‌یه باسه‌یه قوتابخانه‌یه و تیه‌رییه که‌یه نه‌یه ئه‌دیه‌یه یه‌یه که‌یه. له‌یه لایه‌یه که‌یه ته‌یه ره‌یه که‌یه عه‌یه بدولخالق یه‌یه عقووبیه‌یه، ره‌یه خه‌یه گر و ته‌یه دیه‌یه که‌یه به‌یه توانایه‌یه و ماوه‌یه یه‌یه که‌یه زه‌یه ره‌یه که‌یه که‌یه ره‌یه خه‌یه ته‌یه دیه‌یه، ته‌یه مه‌یه شه‌یه هاوکاری زه‌یه که‌یه کردووه‌یه، تاوه‌یه که‌یه به‌یه ته‌یه به‌یه ره‌یه که‌یه که‌یه دا‌یه زانه‌یه ته‌یه و به‌یه زمانه‌یه که‌یه کوردی ساد و ساکار، به‌یه ته‌یه که‌یه تیه‌ری باسه‌یه بکاته‌یه.

له‌یه ره‌یه دا‌یه په‌یه مه‌یه شه‌یه ناسانه‌یه که‌یه کورتی ته‌یه که‌یه ته‌یه بکه‌یه، که‌یه به‌یه به‌یه وای من په‌یه یه‌یه ته‌یه هه‌یه ره‌یه نووسه‌یه یان خو‌یه نه‌یه ره‌یه که‌یه ده‌یه ته‌یه نه‌یه له‌یه که‌یه ته‌یه دده‌یه دا‌یه گر مه‌یه که‌یه ته‌یه و، ته‌یه که‌یه ته‌یه به‌یه به‌یه نه‌یه ته‌یه، ده‌یه نیام سه‌یه وودی زه‌یه ره‌یه له‌یه ره‌یه که‌یه ته‌یه به‌یه ته‌یه ته‌یه له‌یه ره‌یه شه‌یه وازی نووسینه‌یه و ته‌یه که‌یه یه‌یه ته‌یه ته‌یه ته‌یه.

ناوه‌یه که‌یه

که‌یه ته‌یه که‌یه نه‌یه که‌یه 400 لایه‌یه که‌یه قه‌یه به‌یه مام ناوه‌یه نه‌یه و له‌یه نه‌یه به‌یه په‌یه که‌یه ته‌یه. نووسه‌یه هه‌یه ویه داوه‌یه هه‌یه موو تیه‌رییه ئه‌دیه‌یه بیه‌یه باوه‌یه که‌یه سه‌یه ره‌یه مه‌یه که‌یه و نه‌یه، له‌یه که‌یه ته‌یه دا‌یه باسه‌یه بکاته‌یه، به‌یه تایه‌یه ته‌یه ته‌یه وانینه‌یه فیه‌یه سووفه‌یه که‌یه و نو‌یه که‌یه. هه‌یه ره‌یه ها‌یه قسه‌یه که‌یه له‌یه به‌یه « مانا، ده‌یه، شیعره‌یه، ره‌یه مان، چیره‌یه، زمان » له‌یه ته‌یه وانینه‌یه فیه‌یه سووفه‌یه که‌یه نه‌یه. نووسه‌یه باسه‌یه قوتابخانه‌یه « فیه‌یه ره‌یه وازی، په‌یه که‌یه ته‌یه وازی، په‌یه که‌یه که‌یه ته‌یه

خواری ، کولتووری و رښېستېکان، سټېکسوالټی، فېمینیستی» کردوو. ئووی روون و ئاشکرای، زیاتر نووسېر جټی لټسېر تټوانینی فیلټسووف وبیرمټندانی ئینگلیزی و ئمړیکي و فټرسنی کردټټو. بټتایبټی « ماتټ ئارنټلد، تی، ئیس، ئیلیټ، فټک، لاکان، شتراوس». کټمتریش باسی فیلټسووف و بیرمټندانی روسی و جیهانی کردوو.

شاعر دټبټ جټگای ئایین و مټزھب بگړټټو

قسټکردن لټبارټی شاعرټو، پانتایی گټورټی لټم کټبټ داگیرکردوو. لټسټټای کټبټکټدا نووسېر باسی تټوانینی شاعیر و نووسټری ئینگلیزی « ماتټ ئانټد» کردوو. (ئانټد لټساټی 1828 لټدایک بوو و 1888 کټچی دواپی کردوو) ئارنټد گړنگی زټر بټ شاعر دټدات و بټسټرچاوی کولتووری دادټنټ و پانتایی گټورټی لټژیانی ئټم بیرمټندټ داگیرکردوو. ئارنټد لټوټسفی شاعر دا دټټټ:

شاعر دټمان دټداتټو و دټبټټ هی ئووی لټ بټرامبټر ژیاندا تاقت بټنین و بټرگټی بگړین، بټبټ شاعر زانست لټدیدي ئټمټو ناعاق و نیوټچټ و شاعر جټگټی ئو شټ دټگړټټو کټ لټ دوو توټی مټزھب و فټلسټفټدا بټ ئټم دټدرټ، ل 12

شاعر بټ ووردی لټ دنیا دټکټټټو و لټ دټرکټوټ جټراوټرټکټانی بټ شوټیټکی هاودټا نټ دټوانټت، کټواتټ دټبټ روو لټ شاعر بکټین، بټئووی ژیانمان بټ شی بکا تټو، ، ، ل 14

دواتر ئارنټلد توندټوانټ تر دټوات و دټټټ:

پټویستټ شاعر جټگای ئایین و مټزھب بگړټټو، چونکټ هی هټموو سټردټمټک و شوټنټک، ، ، ل 15

هټست و شاعر

دواتر نووسېر باسی تټوانینی تی سی ئیلیوت شاعیرو رټخنټگټری ئمړیکي دټکات، کټ یټکټکټ لټو شاعیرانټی کټ رټټی گړنگیان هټبوو لټ دامټزراندنی شاعری نو لټ جیهاندا. بټپی تټوانینی ئیلیوت بټت، شاعر زټر نا شوټسپیټو، واتټ دټخی کټمټایټی و کټسایټی شاعیر و شتی تر، هیچ رټټکیان نیی، بگړټ دټقی ئټدټی گړنگټ.

ئیلیوت ئاوټټکردنی ئاوټز و هټست، تاټادټیټک قووټبینی و لاساری،

بە مەرجی سەرکەشی شیعری باش دەزانەت،
ئیلیوت دەقیقەت:

هەست دەشت بە شووێکی ناراستەوخە رابگوێزەت، هەستی شاعیر
دەبەت بە هاوتایەکی عینی و ئوتە بدرە کە لە کاتی خێدا
پەرچەکرداری گونجاو لە خوێندەردا دەورووژێت. ل 31

جەگە ئاماژەیە ساڵی 1948 ئیلیت خەڵاتی نوبێلی بە ئاداب
وگرێتوو.

فەرم و ناوێک

مەسەڵی گەرمی فەرم یان ناوێک، نیکاشەکی گۆرەیی ئێدەبی بوو لە
نەوان ئێدیبان و فەیلەسووفانی جیهاندا. نووسەر لەم کتێبدا
پانتایی باشی بە پرسە گەرمە داناو و بەچوونی زەرکە لە بیرمەند و
رخەندەگرانی جیهانی باسکردوو، بەتایبەتی بەریتانی و ئەمریکی و
فەرەنسی و کەمەکیش روسی، هەروەها باسی جیاوازی نەوانیان کردوو.
ئەمەش بەرچاوەوونی باش دەتاتە خوێندەر لەمبارەییو.

رەمان

بەتەکی گەرمی تر کە لەم کتێبدا پانتایی باشی داگیرکردوو،
نیکاش لەبارەیی رەمانو، کە یەكەكە لە ژانرە گەرمەکانی ئێدەب لە
جیهاندا. لەرەشدا بەچوونی کەمەمەک بیرمەند و رخەندەگری جیهانی
هەناو. هەندەك لەو بەچوونانەش مایەیی سەرەنجم بوون بەتایبەتی،
هەردوو رخەندەگری ئینگلیزی ئیف. ئار. لیویس. «1895.1979» «دی،
ئەچ، لارنس، 1885.1930».

ئەوان پەیان وایە: رەمان لە سەنگەیی بەربەهاویدەکەیی و سەرەنجانی
بە وردەکارییەکان، بەی هەیی وێندەییکی پە بە پەستی ژیان بختە
بەردەست. هەربەیی رەمان لە هەموو هونەر و زانستە مرەییەکانی تر
وێکو «دەرووناسی، کەمەمەناسی» لە پەشتەر و باهاتەر. ل43

ئێدەبیاتی باش و خراپ

بەتەکی گەرمی تر قسەو باسکردنە لە بارەیی ئێدەبیات بەگشتی،
لەمبارەییو بەچوونی رخەندەگران و بیرمەندانی جیهان لە بارەیی
ئێدەب بە گشتییو دختەر روو. مەخەم زیاتر بەچوونی رخەندەگرانی
نو و هومانەستم بە دە، لەوانەیی «ئیلیت، ئیچاردز، لیوس.»
ئەوان پەیان وایە کە ئێدەبیاتی باش خەیی بە کات و شوێندەو

نا بـستـتـو ، ئـدـبـات سنووری شوـنـی سـرـکی خـی دـبـزـنـت .
چونکـ لـسـرانسـری دونیادا سروشت و باردـخـی مـرـفـ بـ درـژایـی
زـمان گـانـی بـسـردا نـهـاتوو و هـر لـ بنجو بناوانـو و یـکـسان و
هاوشـو و یـ. سروشتی مـرـفـ نـ شـ، نـ سپیـ، نـ خـمـمـشیـ. پـش
مـژوو، سـدـکانـی نا قـین، پاشمـدـرنـ نیـ. 52

مارکسیزم و ئـدـبـ

مارکسیزم تـنـها قوتابخانـیـکی فکری و سیاسی و ئابووری نیـ،
بـکـ قوتابخانـیـکی گرنگی ئـدـبـیشـ. بـشـکی زـری نیقاشی ناو
ئـدـبـیاتی جیهانیش پـیـوـندی بـ هـوادارنی مارکسیزم و هـبوـ.
نووسـریش هـوـیداو بـ شـوـیـکی کورت و پـوخت باسی ئـو
بـچوونا نـمان بـ بکات. ئـمـش دـتوانین لـ بـچوونـکی مارکسدا کـی
بکـی نـو کـ لـ کتـبی «بـر و رـخنـی ئابووری سیاسی» کـ لـ سالی
1859 دا نووسیویـتی.

مارکس لـ پـشـکی کتـبـکـیدا دـتـ:

شـوـی بـرهـمـهـنـانی مادی ، دیاریکـری پـرـسـی گشتی ژیا نی
کـمـمـایـتی و سیاسی و هزریـ. 142»
دواتریش دـتـ:

ئـو هوشیاری مـرـفـ نیـ کـ بارودـخـی بوونی ئـو دیاری دـکات،
بـکـو ئـو بوونی کـمـمـایـتی ئـو کـ دیاریکـری هوشاری ئـو .
142

ئـمـش دواتر دـبـتـ بـردی بناغـی فکری تـواوی مارکسیـکان لـ
جیهاندا .

رـخنـ لـ دیدی مارکسیزم

نووسـر بـ شـوـیـکی بـلایـن باسی فکری مارکسیزم دـکات، دواتریش
پانتایی باش دادـنـت بـ هـسـنگـانـدن و رـخنـگـرتن لـم دیدـ.
لـمبارـیـو نووسـر دـتـ:

ئـمـ جـشـنـ جـبرخوازیـ بـ تـواوـتی لـگـ ئـم بیرکـیـدا دژایـتی
هـیـ، کـ ئـم بـشـوـیـکی زاتی ئازاد و سـرـبـخـین. 142

لـمـدا نووسـر مـبـستی فکری مارکسیزم، کـ مـرـفـ دـبـستـتـو و بـ
هـلومـرجی ماددیـو .

رځنځي پاشپکها تځوازي و دردا

قوتا بخان يکي تری ئدبی « پاشپکها تځوازي » زرجاریش ب « هڅو شان ووی د قیش » د ناسر ت. ئم قوتا بخان يک ل لای ن فیل سوو فی فیر نسی « ژاک دردار » رابیر تی د کر ت. ب ی ک کیش ل قوتا بخان ناسراو کانی سا نانی شست و ح فتاکانی سد ی پشو د ناسر ت. دردا ل بوازی زمان، ئد بدا، بچوونی تایب ت ب خ ی ه ی.

ل بار ی قوتا بخان ی پکها ت هڅو شین و نووسر و سفکی کورت و پوختی کردوو و د ت: پکها ت هڅو شینی ناو کک دراو ت پا میت دی دردا. بند مای پکها ت هڅو شینی ل سر ه و دان ب سین و ی ئ و وو پش و د مامکان ی ک دق ب کاریه ناو تا ب جرک ل جرکان و بنو ن ت ک مانای تدا مس گر و س قامگیر. ل 229

دواتر ب درژی باسی بچوون کانی در دای کردوو ل بار ی زمان، دق، شاعر و ئد ب بگشتی.

ل بار ی زمان و دردا د ت:

زمان هیچ کاتک ئم ناخات ن و بستنی پ یو ندی و بریر کک و تن کی راست و خ ل گک جیهانی راست قین، زمان میدیا ی کی ش فاف و وون و پچر ر ی کی وو و جیهان نی. ب پچ و ان و، زمان ه مووکات ل نوان ئم و جیهاندا راد و ست ت، رک و کو شوو ش ی کی مات یان ناو ن ی کی ت خ وای. ل 219

ل بار ی د قیش و دردا د ت:

هیچ شتک ل در ووی دق بوونی نی، چونک ب مر ف، زمان ه مووکات نونجی ه موو شتک. ل 221

قوتا بخان ئد بی م د رن کان

دیار کت ب ک باسی ت وای قوتا بخان و رځنځ ئد بی کان د کات ک ل چ ند سد ی رابردودا ل دایک بوو ل و ان: رځنځ گرانی ر شپ ست، رځنځ گرانی پاشک نیا لیزم، س کسوال تی، رځنځ گرانی ف مینیست، رځنځ گرانی کولتووری.

نووسر ه ویداو کورت ی کی پوخت ل بار ی ئم رځنځ نان

باسبکات، لَه مانکا تیشدا رخنه کان که لَم قوتا بخانه دگیرت، باس دکات، بَمشوو یِه خوخنه ر بَرچا وروونی زَر باشی دَبت، لَه بار ی رخنه ی ئَدَبی.

بَچوونی که مَمک فیل سووف لَه بار ی ئَدَپ و هونَه رَو

خاک کی گرنگی تری ئَم کتَبه ئَو یِه، بَچوونی زَره ک لَه فیل سووفانی جیهانی تَدایِه، ئَمش ئاسانکاری باشی کردوو بَ خوخنه ران، تاو کو لَه ئاگاداری تَوانینی ئَو فیل سووف مَزنانه بَبت لَه وانِه: مارکس، ئالتسِر، گرامشی، دریدا، لاکاش، فاک، شتراوس. هتد.

دوا قس

بَ دَنیایِه و ئَم کتَبه باسی زَر شتی کردوو، لَه ردا تَنها من ویستم لَه رگگی چَند دَمک و، باسی گرنگی ئَم کتَبه بکَم. بَ راستی من خَم زَر سوودم لَم کتَبه و رگرت و زَر شتی نو ی تَدابوو که پَشتر نه مخو نَدبوو یِه و، بَ تایبَتی بَچوونی که مَمک فیل سووف که بَ من زَر نو بوون.

هیوادارم هَموو نووسِر و ئَدیب و خوخنه ر کی ئاسایش، بتوانت ئَم کتَبه بخوخنه تَو، چونکه لَه بار ی رخنه ی ئَدَبی و، بَ رچا و وونی زَر باشی تَدایِه.

لَه ردا جگگی خَی تَی که دَستخشی لَه برای هَژمان کاک عَدول خالق یَه عقوقی بکَین، بَ و رگه رانی ئَم کتَبه جوان و گرنگ. هیوای کاری باشتی بَ دَخوازم.

.....

سَرچاو:

هانز بَرتنر. بنه ماکانی تیَری ئَدَبی. و رگه اَنی: عَدول خالق یَه عقوقی. چاپی یَه که م. دَزگای چاپ و پَخشی سَر دَم. سلَمانی. 2015.